

PEDAGOGICKÉ SPÔSOBILOSTI A PEDAGOGICKÉ KOMPETENCIE UČITEĽOV SOU

PEDAGOGICAL COMPETENCES, PEDAGOGICAL KNOWLEDGE WITH CONTENT OF TEACHER SOU

STRACĀR Peter, (SR)

ABSTRACT

The work brings theory and empirical knowledge about relation of teachers skills and teachers profession due to development of teachers. In the next part he gives terminological define of content and range of keys expressions of work as are pedagogical able, pedagogical competences, pedagogical knowledge and other pedautological categories connected with content of professional development of teacher. He shows mainly the problems linked with not clear expressions as pedagogical knowledge and pedagogical competence. In connection of these he tries to define key competences as basic of teachers education. He focuses the development pedagogical knowledge ,capitalize knowledge and their changes

KEY WORDS

Teacher, skills, competences, teacher's competences, teacher's pedagogical knowledge, research, learning style, essential teaching skills

1. PEDAGOGICKÉ SPÔSOBILOSTI A PEDAGOGICKÉ KOMPETENCIE

Súčasné požiadavky na osobnosť, kvalifikáciu a profesionalitu učiteľa sú založené na celoživotnom vzdelávaní a sebvzdelávaní učiteľa, rozvoji jeho znalostí, spôsobilostí, kompetencií, pedagogickej kondícii, na schopnosti variovania svojho vyučovacieho štýlu v kontexte úspešného zvládnutia reality výchovno-vzdelávacieho procesu. O učiteľovi, učiteľskej profesii, pedagogických spôsobilostiach a kompetenciách dnes existuje veľké množstvo odbornej literatúry nielen u nás, ale aj v zahraničí. Pojmy pedagogických spôsobilostí a kompetencií dnes patria pravdepodobne k najfrekvencovanejším ako aj k najpopulárnejším pojmom. Napriek ich nejednoznačnej konceptualizácii a významovej neostrosti sú pomerne dobre etablované tak v oblasti učiteľského vzdelávania, ako aj v oblasti pedagogického výskumu a kurikulárnej politiky.

Komplexnou a obšírnou problematiku pedagogických spôsobilostí, pedagogických kompetencií, prípadne hľadáním najvhodnejších a kľúčových spôsobilostí a kompetencií učiteľa sa dnes zaoberajú mnohí autori napr. Kyriacou, 1996, Korthagen, 2004, Švec, Vlastimil. 1998, 1999, 2000, 2002, Švec, Štefan 2002, 2003, 2004, Eraut, 1994, Rosa, 2002, Turek, 2002, 2004, Dargová, 2003, Vyskočilová 2000, Vašutová, 2001, Spilková, 1996, 2004, Šimoník 1996, 2003, Petlák, 2004, Janík, 2005, Slavík, Siňor, 1993 a iní.

Na interpretáciu uvedených pojmov a ich nejednoznačnú konceptualizáciu má v súčasnosti významný vplyv nielen problém ich významovej neostrosti a častej vzájomnej synonymie ale aj problém vytyčovania rôznych a často neprehľadných zoznamov kompetencií,

odrážajúcich rôzne prístupy a filozofie ich autorov. Osobitným problémom je preklad českého termínu „dovednosť“ do slovenského jazyka. Ako sú teda pojmy pedagogickej spôsobilosti a kompetencie učiteľa chápané súčasnými autormi?

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš 2003, s. 103) hovorí o kompetenciách učiteľa a vymedzuje ich ako „súbor profesijných spôsobilostí a dispozícií, ktorými má byť vybavený učiteľ, aby mohol efektívne vykonávať svoje povolanie...“

J. Slavík a S. Siňor (1993, s. 156) vymedzujú kompetenciu učiteľa ako „pripravenosť učiteľa vyrovnáť sa s nárokmi svojej profesionálnej role a súčasne s tým zachovať potrebnú mieru autenticity vlastnej osobnosti“

V. Spilková (2004, s. 25) uvádza: „Profesijná kompetencia je chápaná ako komplexná schopnosť či spôsobilosť k úspešnému vykonávaniu profesie.“

J. Vašutová (2001, s.30) chápe profesijnú kompetenciu ako „receptívny pojem, ktorým sú označované také profesijné kvality učiteľa, ktoré pokrývajú celý rozsah výkonu profesie a sú schopné rozvoja“..“

E. Vyskočilová (2000, s. 27) chápe pedagogickú spôsobilosť ako „...vycvičiteľnú, poloautomatickú činnosť. Jej tvorivú zložku charakterizuje spontaneita, novosť vo voľbe a nachádzaní cieľov a osobitosť“.

Podľa Z. Helusa (2001, s. 44-49) predstavujú kompetencie nutný predpoklad akejkoľvek učiteľskej kvalifikácie, je v nich vyjadrený základný zmysel a cieľ učiteľovej profesie, ktorý jej vtisuje charakter povolania k jednej z antropologicky základných služieb človeka človeku.

V. Švec (1998a, s. 12) charakterizuje český termín „dovednosť“ ako „komplexnejšiu spôsobilosť subjektu ... k riešeniu úloh a problémových situácií, ktorá sa prejavuje pozorovateľnou činnosťou“. Pri charakterizovaní pedagogických spôsobilostí (1998a, s. 103) uvádza, že „ako exteriorizované spôsobilosti majú charakter činností, v ktorých sú v rôznej miere zastúpené prvky činností myšlienkových, sociálno-komunikatívnych a tiež psychomotorických. Pri realizácii spôsobilostí spojených s projektovaním a hodnotením výučby a výchovy dominujú činnosti myšlienkové, pri pedagogickej komunikácii vystupujú do popredia činnosti sociálno-komunikatívne“. V neskorších prácach (1999, s.31-32) dopĺňa uvedené vymedzenie pojmu „dovednosť“, keď uvádza, že „pedagogickú dovednosť“ možno chápať ako:

- spôsobilosť subjektu, či už vrodenu alebo získanú učením
- odpoveď na pedagogickú situáciu, ktorá sa vyznačuje určitou intenciou subjektu (do tejto intencie subjekt zahrňuje ďalšie prvky situácie, t.j. žiakov, učivo, okolie a pod.),
- výsledok ad 1 a 2, t.j. sledovateľnú, kontrolovateľnú činnosť subjektu“

Súhrne teda V. Švec chápe pedagogickú „dovednosť“ ako „komplexnejšiu spôsobilosť subjektu k projektovaniu, realizácii a hodnoteniu výučby, výchovnému pôsobeniu a k riešeniu pedagogických situácií. Prejavuje sa vonkajšou, výkonovou, t.j. väčšinou pozorovateľnou (kontrolovateľnou) činnosťou. Výkonová zložka ... je ovplyvnená vnútornými zložkami, ktoré sú väčšinou málo prístupné priamemu pozorovaniu“. Za dôležité pokladá predovšetkým tieto vnútorné zložky (1999, s. 33):

- predstavy a znalosti študenta o danej spôsobilosti (procedurálne vedomosti, skúsenosti..)
- motívy študenta k osvojovaniu alebo zdokonaľovaniu spôsobilostí a prežívanie resp. zážitok z ich realizácie
- štýl učenia a „kryštalizujúci“ vyučovací štýl determinujúci spôsob uplatnenia pedagogických spôsobilostí v širšom pedagogickom kontexte napr. pri komunikácii
- prvky autoregulácie v priebehu realizácie spôsobilosti (sebareflexia, anticipácia).

E. Petlák (2004, s. 97-98) uvádza, že „Pojem kompetencia (z lat. *competentia*) znamená právomoc, dosah právomoci, spôsobilosť vykonávať istú činnosť. Z uvedeného je zrejmé, že kompetencie sa netýkajú len práce učiteľa, ale sú súčasťou rôznych profesií. Vo vzťahu k učiteľskej práci ide o kompetencie, ktoré môžeme označiť ako pedagogicko-didaktické, sociologické a pod., pretože ... učiteľ nielen vzdeláva a vychováva, ale v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu plní aj ďalšie funkcie. ... Poznanie kompetencií učiteľovi umožňuje komplexnejšie pôsobenie na žiakov, prispieva k tomu, že okrem tých funkcií, ktoré sú najčastejšie zdôrazňované - vzdelávacia a výchovná - sú docenené aj ďalšie funkcie“.

V. Rosa (2002, s. 97-98) uvádza, že „Kompetencia sa chápe ako schopnosť úspešne čeliť individuálnym aj sociálnym požiadavkám.

V zahraničnej literatúre sa vymedzeniu kompetencií venuje M. Eraut (1994, s.168), ktorý ich rozdeľuje do štyroch základných skupín (porov. V. Švec, 1998b, s. 20):

behaviorálne chápanie: kompetencie sú vymedzované ako úlohy alebo ciele, ktoré má jedinec splniť

osobnostné chápanie: vymedzuje sa predovšetkým rozlíšenie medzi spôsobilosťami, schopnosťami, vlastnosťami priemerných a vrcholových profesionálov

kognitívne chápanie: kompetencia je chápaná ako to, čo jedinec vie a dokáže urobiť v ideálnych podmienkach a na druhej strane stojí reálny výkon ako činnosť jedinca v reálnych podmienkach

profesijné chápanie: kompetencia znamená schopnosť využívať svoje spôsobilosti, vedomosti a poznatky v nových situáciách, vyžadujúcich schopnosť plánovania, inovácie, tvorivosti a pod.

CH. Kyriacou (1996, s. 20) definuje pedagogické spôsobilosti (kompetencie) ako „jednotlivé logicky súvisiace činnosti učiteľa, ktoré podporujú učenie žiaka“.

Analýzou pojmu kompetencia sa venoval aj F. Korthagen (2004, s.79) ktorý uvádza, že vo vzdelávaní učiteľov sa dostal do pozornosti už v polovici dvadsiateho storočia prístup založený na výkone (performance-based) resp. prístup založený na kompetencii (competency-based). Výsledkom výskumov o identifikáciu efektívneho správania učiteľa boli detailne formulované zoznamy kompetencií, ktoré si budúci učitelia mali osvojiť. Dôsledkom dlhých zoznamov konkrétnych spôsobilostí bola „fragmentácia role učiteľa“. (porov. Janík, 2005, s. 12).

VYMEDZENIE POJMU KLÚČOVÉ KOMPETENCIE

Podľa V. Šveca (2005, s. 25) „Profesijné kompetencie učiteľa sú východiskom pre určenie tzv. profesijného štandardu, ktorý by mal byť normou pre vstup do učiteľskej profesie. Je zrejmé, že profesijný štandard by mali tvoriť kompetencie, ktoré sú najdôležitejšie pre výkon profesie učiteľa. Ide o tzv. kľúčové kompetencie“.

Podľa I. Tureka (2004, 55) sú „Kľúčové kompetencie sú najdôležitejšie kompetencie z množiny kompetencií. Sú vhodné na riešenie celého radu väčšinou nepredvídateľných problémov, ktoré umožnia jedincovi úspešne sa vyrovnat' s rýchlymi zmenami v práci, osobnom i spoločenskom živote. ...Kľúčové kompetencie majú slúžiť na riešenie mnohých a rozmanitých problémov, v rôznych kontextoch na dosahovanie viacerých cieľov, majú sa uplatňovať nielen v rôznych povolaniach, ale aj v rôznych oblastiach ľudskej činnosti: v škole,

v práci, v spoločenskom i v osobnom živote. Osvojovanie a zdokonaľovanie kľúčových kompetencií sa považuje za celoživotný proces učenia sa, a to nielen v škole, ale aj v zamestnaní, rodine, kultúrnom, spoločenskom i politickom živote atď.“.

CH. Kyriacou (1996, s. 20-23) hovorí o kľúčových pedagogických spôsobilostiach (v poňatí Š. Šveca, 2003) a vymedzuje sedem kľúčových skupín:

- 1. plánovacie spôsobilosti - plánovať vyučovaciu hodinu, vymedzovať výučbové ciele, výber učebných činností, voľba vyučovacích metód, výber materiálo-technických prostriedkov a pod.;
- 2. spôsobilosti potrebné na realizáciu vyučovacej hodiny, aktívne zapojenie žiakov do učebnej činnosti v priebehu vyučovacej hodiny
- 3. riadiace spôsobilosti - správne organizovať učebnú činnosť žiakov v priebehu vyučovacej hodiny, vzbudiť záujem o učebný predmet, aktivizovať žiakov;
- 4. spôsobilosti na zabezpečovanie priaznivej klímy v triede;
- 5. spôsobilosti potrebné na udržanie disciplíny v triede a na riešenie výchovných situácií;
- 6. diagnostické spôsobilosti spojené s kontrolou a hodnotením učebnej činnosti žiakov;
- 7. autodiagnostické spôsobilosti súvisiace so sebahodnotením pedagogickej činnosti učiteľa.

V zahraničnej ale i v našej odbornej literatúre nachádzame mnohé pokusy o klasifikáciu pedagogických spôsobilostí a pedagogických kompetencií budúceho učiteľa, respektíve snahy o vymedzenie základných (essential), kľúčových kompetencií. J. Janík (2005, s. 14) uvádza „Pretože podstata dobrého učiteľa“ nie je daná jedinou kvalitou, ale skôr určitým súborom kvalít, popisujeme ju súborom kompetencií. Tým sa však dostávame do situácie, keď nevieme, či máme hovoriť o kompetencii (v singuláre) alebo o kompetenciách (v plurále). Prevažuje tendencia používať termín kompetencie v plurále a vytvárať zoznamy kompetencií.

V stručnosti uvedieme niektoré najznámejšie klasifikácie a členenia:

J. Vašutová (in: Průcha, J., 2002, s. 106-107) člení kompetencie do týchto skupín:

1. *Kompetencie odborno-predmetové.*
2. *Kompetencie didaktické a psychodidaktické.*
3. *Kompetencie všeobecno-pedagogické.*
4. *Kompetencie diagnostické a intervenčné.*
5. *Kompetencie sociálne, psychosociálne a komunikatívne.*
6. *Kompetencie manažérske a normatívne.*
7. *Kompetencie profesijné a osobnostno-kultivujúce.*

V. Švec (1999, s. 22-23) navrhuje tri základné skupiny pedagogických kompetencií:

1. *kompetencie k vyučovaniu a výchove, z ktorých zdôrazňuje predovšetkým:*

- a. *psychopedagogickú kompetenciu* : je zameraná na projektovanie postupov podnecujúcich učenie žiakov a na realizáciu týchto projektov a na výchovné pôsobenie
 - b. *komunikatívnu kompetenciu*: umožňuje účinnú komunikáciu so žiakmi v rôznych pedagogických situáciách
 - c. *diagnostickú kompetenciu*: spočíva v učiteľovej spôsobilosti diagnostikovať nielen vedomosti a spôsobilosti žiakov, ale taktiež ich poňatie učiva, štýly učenia a ďalšie žiakové potenciality, vzťahy medzi žiakmi, klímu v triede
2. *osobnostné kompetencie*: podmieňujúce úspešné pedagogické pôsobenie zahŕňajúce predovšetkým zodpovednosť učiteľa za svoje pedagogické rozhodnutia i za dôsledky ich praktickej realizácie v pedagogickej komunikácii, ďalej jeho tvorivosť, flexibilitu, empatiu, autenticitu, spôsobilosť akceptovať seba i druhých, napr. žiakov, rodičov, kolegov
3. *rozvíjajúce kompetencie*: ktoré sa delia na:
- a. *adaptívne kompetencie*: umožňujú učiteľovi orientovať sa v spoločenských zmenách a orientovať v nich i svojich žiakov
 - b. *informačné kompetencie* : spočívajú v zvládnutí moderných informačných technológií a ich využití v práci učiteľa
 - c. *výskumné kompetencie* : umožňujú učiteľovi riešiť s využitím vedeckých metód pedagogické problémy a skúmať svoju pedagogickú činnosť
 - d. *sebareflexívne kompetencie*: umožňujú učiteľovi zamýšľať sa nad svojou pedagogickou činnosťou a projektovať zmeny v tejto činnosti
 - e. *autoregulačné kompetencie* : spočívajú v autoregulácii učiteľovej pedagogickej činnosti, v zdokonaľovaní jeho vyučovacieho štýlu a pedagogických spôsobilostí

Ako uvádza E. Petlák (2004, s. 102-108) „obsah jednotlivých kompetencií významne ovplyvňuje prácu učiteľa. Z hľadiska počtu kompetencií možno túto otázku považovať za otvorenú, t. j. počet kompetencií sa môže zvyšovať, obohacovať. To súvisí s neustálym rastom požiadaviek na kvalitu výchovno-vzdelávacieho procesu, a teda aj na kvalitu práce učiteľa“. Zároveň vymedzuje tie kompetencie, ktoré sú v ostatnom období najčastejšie zdôrazňované v súvislosti s prácou učiteľa v meniacich sa podmienkach a zvyšujúcich sa nárokoch na vzdelávanie.

1. *Komunikačné kompetencie.*
2. *Odborno-pedagogické kompetencie.*
3. *Interpretačné kompetencie.*
4. *Interakčné kompetencie.*
5. *Ochranné kompetencie.*
6. *Asertívne kompetencie*
7. *Facilitátorské kompetencie*
8. *Morálne kompetencie*
9. *Negosociačné kompetencie.*
10. *Kooperatívne kompetencie*
11. *Autokreatívne kompetencie*
12. *Poznávacie kompetencie*
13. *Organizátorské kompetencie.*

14. *Didakticko-metodické kompetencie*
15. *Informačno-mediálne kompetencie*
16. *Tvorivo-autorské kompetencie*

I. Turek vo svojich publikáciách (2003, 2004) podáva návrh systému kľúčových kompetencií, pri ktorom poznamenáva (2004, s. 67) „pri pokuse o návrh systému kľúčových kompetencií sme odkázali najmä na metaanalýzu výskumov kľúčových kompetencií v zahraničí.... a na analýzu súčasných, ale najmä perspektívnych potrieb Slovenska. Na tomto základe sme navrhli týchto šesť kategórií kľúčových kompetencií:

1. *Informačné kompetencie - informačná a počítačová gramotnosť*
2. *Učebné kompetencie - učebné zručnosti, autodiagnostika učenia*
3. *Kognitívne kompetencie - kritické a tvorivé*
4. *Interpersonálne (sociálne) kompetencie - Spolupráca ľudí, tolerancia...*
5. *Komunikačné kompetencie*
6. *Personálne kompetencie - hodnotový systém, sebauvedomenie, sebaovládanie, motivácia (automotivácia), angažovanosť, asertivita...*

Záverom z pohľadu uvedených delení a klasifikácií pedagogických spôsobilostí a kompetencií (zoznamov kompetencií) sa prikláňame ku konštatovaniu J. Janíka (2005, s. 14), ktorý hovorí, že „Pre súčasnú diskusiu o profesii a vzdelávaní učiteľov je príznačné „nad-používanie“ pojmu kompetencie. Dokladom toho je existencia neprehľadného množstva rôznych zoznamov kompetencií a ich konceptualizácií, ktoré vo svojom súhrne kladú na profesiu učiteľa všetky možné a niekedy možno i nemožné požiadavky“.

2. PEDAGOGICKÉ SPÔSOBILOSTI A KOMPETENCIE S POHĽADU UČITEĽOV SOU

V kontexte zisťovania názorov učiteľov na možnosti uplatnenia a rozvoja pedagogických spôsobilostí a kompetencií, sme v školskom roku roka 2005/2006 oslovili formou dotazníkovej metódy spolu 33 učiteľov viacerých stredných odborných učilíšť v Nitre. Učítelia odpovedali na spolu 8 otázok viažucich sa na kontext profesionálneho vývoja a ďalšieho rastu učiteľov a na základe získaných odpovedí sme sa dopracovali k nasledujúcim zisteniam:

- Učítelia s aspektu svojho profesionálneho vývoja pokladajú za najdôležitejšie kompetencie viažuce sa k schopnosti adekvátne komunikovať, predovšetkým s problémovými žiakmi. Zaradili sem predovšetkým komunikačno-interakčné kompetencie, asertívne, facilitátorské a empatické kompetencie. Spoločne s komunikatívnymi kompetenciami boli vysoko vyzdvihované aj tvorivé kompetencie učiteľa
- Za mimoriadne dôležité pokladajú objasnenie možností učiteľa pri kontakte s nespolupracujúcim žiakom, so žiakom podozrivým z požitia alkoholu, alebo inej návykovej látky. K týmto situáciám sa viažu spôsobilosti a kompetencie, ktoré sa z hľadiska aplikácie značne dotýkajú súčasného legislatívneho rámca. Kompetenčnú nejasnosť v konkrétnych možnostiach a prístupoch predovšetkým k problémovým žiakom, pociťujú učítelia ako veľmi frustrujúcu. Niektorí učítelia žiadajú vypracovať určité kompetenčné manuály na riešenie problémových a záťažových situácií, vyskytujúcich sa na poli edukačnej reality

- Ako pomerne dôležitú a v súčasnosti veľmi potrebnú kompetenciu vyzdvihujú učitelia informačnú kompetenciu. Uvedomujú si dôležitosť využívania IKT, či už pri príprave na vyučovanie, ale aj v globálnom meradle. Tzv. počítačová gramotnosť ešte nie je pre všetkých učiteľov úplnou samozrejmosťou. Paradoxne v súčasnosti nie nič nezvyčajné vidieť trojročné deti obsluhovať počítač a využívať jeho základné možnosti. Nie je vzácnosťou nájsť i žiakov, ktorí prevyšujú svojimi odbornými informačnými znalosťami aj učiteľa informatiky.
- Ako priemerne významné i keď podľa vyjadrenia niektorých učiteľov značne nedoceňované boli označené sebaregulačné a sebareflexné kompetencie.
- Didaktické a organizačné kompetencie sú chápané v kontexte profesionálneho vývoja a ďalšieho rastu učiteľov za viac samozrejme ako významné. Pre pedagogickú prácu sú nevyhnutné a sú predpokladanou súčasťou profilu každého učiteľa.

ZÁVER

V predložennom príspevku sme sa snažili čiastočne preniknúť do komplexnej, náročnej a stále aktuálnej problematiky pedagogických spôsobilostí a pedagogických kompetencií ako aj do problémov spojených predovšetkým s ich pojmovou konceptualizáciou. Zároveň načrtávame ich širšie súvislosti v kontexte s pedagogickými znalosťami a implicitnou teóriou vyučovania ako integrálnymi prvkami vyučovacieho štýlu učiteľa. Pedagogické spôsobilosti (spôsobilosti, resp. kompetencie) patria k zásadným súčasťam učiteľovej profesionálnej výbavy a umožňujú mu tvorivo a efektívne pôsobiť v meniacich sa situáciách pedagogickej reality. Profesionalita učiteľa, založené na celoživotnom vzdelávaní a sebazvedávaní, je podmienená rozvojom jeho znalostí, spôsobilostí, kompetencií, pedagogickej kondície a na schopnosti tvorivého variovania jeho vyučovacieho štýlu.

ANOTÁCIA

Všeobecná charakteristika a vymedzenie termínov pedagogickej spôsobilosti a pedagogickej kompetencie. Obsahová a významová neostrosť pojmov pedagogickej spôsobilosti a pedagogickej kompetencie a problémy spojené s ich používaním ako základných pedeutologických kategórií. Kontext vzťahu pedagogickej spôsobilosti a pedagogickej kompetencie s pojmami pedagogická znalosť, implicitná teória vyučovania a vyučovací štýl. Prístupy ku klasifikácii pedagogických spôsobilostí a pedagogických kompetencií. Štruktúra pedagogických spôsobilostí, pedagogických kompetencií, pedagogických skúseností, postojov a iných osobnostných charakteristík v kontexte komplexnej potenciality učiteľa k efektívnemu vykonávaniu učiteľskej profesie.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Pedagogická spôsobilosť a pedagogická kompetencia, pedagogická "dovednosť", pedagogická spôsobilosť, pedagogická znalosť, implicitná teória vyučovania, vyučovací štýl, prístupy ku klasifikácii pedagogických spôsobilostí a pedagogických kompetencií.

LITERATÚRA

1. **ERAUT, M.** 1994. *Developing Profesional Knowledge and Competence*. London: Falmer Press, 1994
2. **DARGOVÁ, J. – ŠUŤÁKOVÁ, V.** 2003. Tvorivé kompetencie učiteľa (1. časť). In: *Roly edukátora v meniacej sa spoločnosti: zborník z teoreticko metodického seminára organizovaného Iuventou v dňoch 10.-12. októbra 2001*. Bratislava: IUVENTA, 2003, s. 47-52. ISBN 80-8072-006-1
3. **HELUS, Z.** 2001. Alternativní pohled na kompetence učitelů. In **WALTEROVÁ, E.** (Ed) *Učitelé jako profesní skupina, jejich vzdělávání a podpůrný systém*. Praha: PedF UK, 2001, s. 44-49.
4. **JANÍK, T.** 2005. *Znalost jako klíčová kategorie učitelského vzdělávání*. 1. vyd. Brno: Paido, 2005. 171 s. ISBN 80-7315-080-8
5. **KORTHAGEN, F. A. J.** 2004. In search of the essence of a good teacher: towards a more holistic approach in teacher education. In *Teaching and Teacher Education*, 2004, č. 1, s. 77-97.
6. **KYRIACOU, Ch.** 1996. *Klíčové dovednosti učitele: Cesty k lepšímu vyučování*. 1. vyd. Praha : Portál, 1996. 153 s. ISBN 80-7178-022-7
7. **PETLÁK, E.** 2004b. Kompetencie učiteľa. In **HUPKOVÁ, Marianna - PETLÁK, Erich.** *Sebareflexia a kompetencie v práci učiteľa*. Bratislava: IRIS, s. 97-111. ISBN 80-89018-77-7
8. **PRŮCHA, J.** 2002. *Učitel : Současné poznatky o profesi*. 1.vyd. Praha : Portál, 160 s. ISBN 80-7178-621-7
9. **PRŮCHA, J. - WALTEROVÁ, E. - MAREŠ, J.** 2003. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8
10. **ROSA, V.** 2002. Teoretické základy klíčových kompetencií. In: *10 rokov technológie vzdelávania : Zborník referátov medzinárodnej vedeckej konferencie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa Nitra, 2002, s. 97-102.
11. **SLAVÍK, J. - SIŇOR, S.** 1993. Kompetence učitele v reflektování výuky. In *Pedagogika*, 1993, roč. 43, č. 2, s. 155-164.
12. **SPIPKOVÁ, V.** 2004. *Současné proměny vzdělávání učitelů*. Brno: Paido, 2004. 271 s. ISBN 80-7315-081-6
13. **ŠIMONÍK, O.** 2003. Proměny rolí učitele a pregraduální příprava učitelů. In: *Roly edukátora v meniacej sa spoločnosti : zborník z teoreticko metodického seminára organizovaného Iuventou v dňoch 10.-12. októbra 2001*. Bratislava: IUVENTA, 2003. s. 25-32. ISBN 80-8072-006-1
14. **ŠVEC, Š.** 2002. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. 2. rozš. a dopl. vyd. Bratislava: IRIS, 2002. 318 s. ISBN 80-89018-31-9.
15. **ŠVEC, Š. et al.** 2003. *Pojmoslovné spory a ich definičné riešenia vo výchovovede*. Bratislava: STIMUL, 2003. 147 s. ISBN 80-88982-73-1
16. **ŠVEC, Š.** 2004. Taxanomická štruktúra spôsobilostí a spôsobilostí. In: *Pedagogická revue*, 2004, roč. 56, č. 1, s. 16-34.
17. **ŠVEC, V.** 1998a. *Klíčové dovednosti ve vyučování a výcviku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998. 178 s. ISBN 80-210-1937-9
18. **ŠVEC, V.** 1998b. Pedagogické vedomosti a dovednosti - jadro pedagogických kompetencií. In: *Pedagogická orientace*, 1998, č. 4, s. 19-33
19. **ŠVEC, V.** 1999. *Pedagogická příprava budoucích učitelů: problémy a inspirace*. Brno: Paido, 163 s. ISBN 80-85931-70-2

20. ŠVEC, V. (ed.). 2000. *Monitorování a rozvoj pedagogických dovedností*. Brno: Paido, 2000. s. 24-31. ISBN 80-85931-87-7
21. ŠVEC, V. 2005. *Pedagogické znalosti učitele: Teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: ASPI, 2005. 136 s. ISBN 80-7357-072-6
22. TUREK, I. 2002b. Spôsobilosť pracovať s informačnými a komunikačnými technológiami - súčasť kľúčových kompetencií úspešného človeka 21. storočia. In: *10 rokov technológie vzdelávania: Zborník referátov medzinárodnej vedeckej konferencie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa Nitra, 2002, s. 75-81
23. TUREK, I. 2003. *Kľúčové kompetencie*. Banská Bystrica: Metodicko-pedagogické centrum Banská Bystrica, 2003. 32 s. ISBN 80-8041-446-7
24. TUREK, I. 2004. *Inovácie v didaktike*. 1. vyd. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2004. 360 s. ISBN 80-8052-188-3
25. VAŠUTOVÁ, J. 2001. Kvalifikační predpoklady pro nové role učitelů. In: WALTEROVÁ, E. (Ed) *Učitelé jako profesní skupina, jejich vzdělávání a podpůrný systém*. Praha: PedF UK, 2001, s. 19-43.
26. VYSKOČILOVÁ, E. 2000. Miesto učitelovy kondice v rámci pedagogických dovedností. In: ŠVEC, Vlastimil (ed.). 2000. *Monitorování a rozvoj pedagogických dovedností*. Brno: Paido, 2000. s. 24-31. ISBN 80-85931-87-7

KONTAKTNÁ ADRESA

PaedDr. Peter Stračár
5. ročník externého doktorandského štúdia na PF UKF
SOŠ Potravinárska
Cabajská 6
949 12 Nitra
e-mail: 72peter@centrum.sk

Recenzent: Mgr. Drahomíra Kučírková, CSc.